

Просвещение, 1967. — С. 239-245, С. 447. Улукханов И.С. Единицы словообразовательной системы русского языка и их лексическая реализация. — М.: РАН Институт русского языка им. В. В. Виноградова, 1996. — 221 с. Янко-Триницкая Н.А. Окказиональное словообразование // Н.А. Янко-Триницкая. Словообразование в современном русском языке. — М.: Индрик, 2001 — С. 462-482. Ханнира Э. Об окказиональном слове и окказиональном словообразовании // Развитие словообразования современного русского языка. — М.: Наука. — С. 153-166. Bauer L. English Word-Formation. — Cambridge Univ. Press, 1983. — 296 p. Klinkenberg J.-M. La langue et le citoyen. — Paris: Puf, 2001. — 192 p. *Le Garde-mots*: [Электронный ресурс]. — Электрон.дан. і прогр. — Режим доступу: <http://blog.legardemots.fr>. *Le Monde*. — 2000, 2001, 2002, 2006: [Электронный ресурс]. — Электрон.дан. і прогр. — Режим доступу: <http://www.lemonde.fr>.

КОЧУБЕЙ В.Ю.

(Кіровоградський держ. пед. ун-т)

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОРЕКТНОСТІ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

The article highlights the peculiarities of functioning of the politically correct vocabulary in English written speech. Political correctness is viewed as a cultural and behavioral phenomenon that manifests itself in such means of language expression that are not offensive or discriminative to different categories of population. Inclusive language is aimed at avoiding gender, ethnical and social stereotypes in English.

Key words: *political correctness, cultural and behavioral phenomenon, means of language expression, cultural diversity and multiculturalism, inclusive language, gender discrimination, ethnostereotypes.*

Розвиток і функціонування мови значною мірою зумовлені станом суспільства, а також процесами, які відбуваються в його соціально-економічному, політичному, культурному житті. Процеси лібералізації суспільного життя, розповсюдження ідей культурного плюралізму, визнання необхідності толерантного ставлення до різних верств населення спричиняють певну корекцію мовного коду. Політична коректність як культурно-поведінковий феномен втілюється в мовленні у підборі нових засобів мовного вираження, які б запобігали дискримінаційному, упередженому ставленню до людини залежно від її походження, статі, статусу, зовнішнього вигляду, уподобань, тощо.

Метою цієї статті є розкриття суті явища «політична коректність» у сучасному англійському середовищі та визначення основних засобів вираження політичної коректності в англійському писемному мовленні на прикладі газетного стилю.

Актуальність теми обумовлена широким розповсюдженням проявів політичної коректності в англійському усному і писемному мовленні та недостатньою розробкою відповідної проблеми у вітчизняній літературі. Об'єктом дослідження є політична коректність як культурний та мовний феномен. Предмет дослідження складають засоби вираження політичної коректності в англійській мові.

Політична коректність (ПК) – ідеолого-політичний рух в 80-90 роки в США, що ставив на меті суворе дотримання нейтральної мови при обговоренні тем, які стосуються расової приналежності, віку, статі, сексуальної орієнтації, громадянських прав людини [Панин 2004, с. 45]. Поява ПК зумовлена довготривалою дискримінацією різних верств населення, тоді як перевагу у громадянських правах, прийнятті на роботу, кар'єрному рості, здобутті якісної освіти отримувала більшість – білошкірі американці. Утиснення чорношкірих американців вилилося в потужний рух за отримання рівних громадянських прав, який досяг свого апогею в 60-ті роки 20 ст. Результатом цього руху стала лібералізація американської політики, яка в першу чергу наклала суворі обмеження на мовленнєве виявлення упередженого ставлення до різних груп населення. За вимогами ПК, мовлення повинне декодуватися знаками антирасизму, екологізму, терплячого ставлення до національних та сексуальних меншин, боротьби проти Сніду [Комлев 1999, с. 279-280].

Термін **ПК, на думку** С.Г. Тер-Мінасової, є дещо невдалим саме через слово **політична**, оскільки він підкреслює раціональний вибір за політичними мотивами на противагу щирій турботі про людські почуття [Тер-Мінасова 2000, с. 215]. Однак запропонований дослідницею натомість термін «мовний такт» (*linguistic tact*) **не отримав загального розповсюдження**.

Ідеї ПК певним чином вплинули на мовну норму сучасної англійської мови [Панин 2004, с. 63], дали поштовх низці досліджень (Д.Адлер, Ю.Л. Гуманова, Л.В. Мерзлякова, А.Е. Остроух, М.Ю. Палажченко, С.Г. Тер-Мінасова). У різноманітних спробах визначення цього феномену основною ознакою ПК постає прагнення знайти нові засоби мовного вираження замість тих, які могли бути образливими для певних категорій населення за ознаками національної приналежності, раси, віросповідання, віку, сексуальної орієнтації тощо [Тер-Мінасова 2000, с. 216; Wikipedia].

ПК – синкретична категорія, що має два аспекти:

1) культурно-поведінковий аспект, тісно пов'язаний з ідеологією та політикою;

2) мовний аспект, основним для якого є пошук нових засобів мовного вираження [Панин 2004, с. 171].

Ключовими поняттями культурно-поведінкового аспекту ПК є культурне різноманіття та мультикультуралізм. У Всесвітній доповіді ЮНЕСКО зазначається, що починаючи з 70-х років минулого століття політика мультикультуралізму, зокрема, в галузях освіти, інформації, права, віросповідання та доступу до засобів інформації є одним з основних підходів, які повинні забезпечити рівність у різноманітті культур. Глобалізація світових

культурних процесів може загрожувати національній, культурній, релігійній, етнічній ідентичності груп населення. Тому Конвенція 2005 р. про охорону та заохочування різноманіття форм культурного самовираження наголошує на необхідності збереження своєрідності культур, що запобігатиме нерівності та упередженому ставленню до представників іншої, не домінуючої культури [Конвенція]. Політика в галузі освіти повинна гарантувати право на освіту шляхом визнання неоднаковості потреб тих, хто навчається, особливо меншин, корінних народностей, шляхом інтеграції відповідного різноманіття методик та змісту навчання.

План позитивних дій (affirmative action) є практичним втіленням ідей ПК в галузі освіти. В університетах США функціонують програми, метою яких є забезпечення переваг під час вступу для афроамериканців, іспаномовних американців, індіанців та деяких інших груп населення (інвалідів, ветеранів в'єтнамської війни) [Kantrowitz, Wingert 2003, с. 27]. План позитивних дій спрямований на зменшення дискримінації представників расових та етнічних меншин, людей з обмеженими можливостями, жінок на всіх рівнях життєдіяльності суспільства. Його прихильники вважають позитивні дії фундаментальним принципом демократичного суспільства, у той час як опоненти вважають цей план також дискримінаційним, оскільки про людей судять за кольором шкіри. Крім того, план позитивних дій викликає так звану «зворотну дискримінацію», коли людей заохочують удавати себе такими, що відчувають утиснення [Wikipedia]

Іншою стороною культурно-поведінкового аспекту ПК є вироблення норм поведінки, які б не були образливими по відношенню до певних груп населення. Зокрема, виділяють такі види дискримінації: «аблеїзм» (ableism) – упереджене ставлення до осіб з різного роду фізичними та психічними недоліками, «етноцентризм» (ethnocentrism) – утиснення не домінуючих етнічних груп, «сексизм» (sexism) – упередженість по відношенню до жінок, «гетеросексизм» (heterosexism) – дискримінація людей нетрадиційної сексуальної орієнтації, «лукізм» (lookism) – створення стандартів краси та привабливості та утиснення прав тих, хто їм не відповідає [Панин 2004, с. 47].

Для уникнення таких порушень в закладах освіти пропонується використовувати так звану «інклюзивну мову», яка забороняє використовувати слова, що можуть нанести образу тій чи іншій категорії людей. В багатьох словниках та довідниках вже можна зустріти “інклюзивні” терміни з необхідними поясненнями. Редагуються також тексти художніх творів, навіть текст Біблії.

Розглянемо, як саме реалізуються ідеї ПК в англійському писемному мовленні на матеріалі англійської газети “Guardian” та американської газети “New York Times”.

Однією з основних характеристик політично коректного мовлення є подолання гендерних стереотипів в англійській мові. Слово *man* об'єднує семми "людина" та "чоловік", що викликає образ рівнозначності двох понять [Панин 2004, с.68] і може бути образливим для жінок. Відтак слово *man*, якщо воно позначає людину взагалі, незважаючи на її стать, потребує заміни або на латинське *Homo Sapiens* [Miller, Swift 1977, с. 45-47]), або на слова *person* (*people*), та *human being* (*human beings*), напр.: *In Asia, everybody knows the value of wildlife, so **people** go into the forest and, whatever they encounter, they know it has a value and that there is someone they can sell it to* (Guardian, Feb.21, 2010).

Знанали також зміни слова, які містять компонент «*man*», отже слова *mankind*, *businessman*, *cameraman*, *fireman*, *policeman*, *workman* тощо замінюються на *humanity* / *peoplekind*, *businessperson*, *cameraperson*, *fire fighter*, *police officer*, *worker* відповідно, оскільки представниками перерахованих професій можуть бути і жінки, напр.: *Since 2003, thousands of **firefighters**, **police officers**, **construction workers** and **emergency responders** have filed lawsuits against 90 defendants* (New York Times, March 12, 2010). *It is not unusual for **members of Congress** to arrange group rentals in Washington to share housing costs and, for some, underline their continuing "outsider" status* (New York Times, March 01, 2010).

Однак, якщо мається на увазі певна людина конкретної статі, заміна компонентів *man* та *woman* у словах не простежується, напр.: *"We will not do anything today," said Sit Kitanon, 58, a **businessman** in a red shirt, as he stood in front of the courthouse. "It is a sensitive day," said Weena Sirithinpayak, a **saleswoman** in a shopping mall in central Bangkok* (New York Times, Feb.27, 2010).

Крім того, в матеріалі дослідження жодного разу не відмічено зміну компонента *man* на *person* у словах *chairman* та *spokesman*, напр.: *The commission's Canadian **chairman** and his two non-Afghan colleagues were instrumental in demanding an investigation into widespread fraud during the election last summer* (Guardian, Feb.22, 2010). *"The next of kin have been informed and we are providing consular assistance," a **spokesman** said* (Guardian, Feb.23, 2010). Якщо йдеться саме про жінку, компонент *man* відповідно замінюється на *woman*, напр.: *Jo Williams, the commission's interim **chairwoman**, said: "The experiences people describe in this report are deeply distressing and totally unacceptable* (Guardian, Feb.24, 2010).

В англійській мові відсутній займенник однини, який би одночасно відносився до чоловічого та жіночого роду. В таких випадках традиційно використовувався займенник *he* (*his*, *him*), що є проявом гендерної нерівності в мові. За результатами наших спостережень з метою запобігання сексизму в англійській мові використовуються такі варіанти:

1) однина замінюється на множину, напр.: *If **people** want to advance their beliefs, **they** should enter the democratic process and debate with **their** political opponents rather than resorting to violence* (Guardian, Feb.23, 2010).

2) використовується займенник *their*, якщо підмет – іменник або неозначений займенник, напр.: *The fact that a **parent** working part-time, earning an average wage and paying for part-time childcare can spend more than half **their** weekly earnings on this, illustrates the strain families face, although there is assistance available* (Guardian, Feb.23, 2010). *Everyone who's laid off should find someone **they** trust and sit down and talk* (New York Times, Feb.21, 2010).

3) відбувається заміна підмета, що означає людину безвідносно до її статі, на займенник *you*, напр.: *Having done that, **you** draw **your** own conclusions as to where and when that happened* (Guardian, Feb.21, 2010). *“There are times in politics when **you** have to know not to strive for service, but to step back ...” Mr. Paterson told a room full of reporters in an afternoon news conference* (New York Times, Feb.27, 2010).

4) вживаються подвійні займенники *he or she, his or her, s/he* (у писемному мовленні), напр.: *Often, they've never had the talk with the parent about what **he or she** wants to do when in need of help* (New York Times, Feb.14, 2010).

5) дієслово присудок в активному стані замінюється на пасивні конструкції, напр.: *But **it has to be done** in such a way that you don't finish it all this year* (Guardian, Feb.21, 2010).

6) відбувається випущення займенника *his* або *her*, напр.: *Everyone should keep improving basic efforts to keep refugees safe and in good health* (New York Times, March, 12, 2010).

Одним з головних завдань ПК є звільнення суспільства від пережитків расизму та націоналізму, викорінення етностереотипів, які наділяють представників іншої національності негативними якостями. Негативну конотацію та образливого звучання набули такі етноніми, як *Negro, nigger, black; Indian; Oriental; Jew; foreign/foreigner*, замість яких вживають *African-American, Native American/indigenous person, Asian-Americans, Jewish person, alien/newcomer* відповідно [Панин 2004, с. 26-39; Тер-Минасова 2000, с. 216]. Проте не можна стверджувати, що слово *black* по відношенню до людей з темним кольором шкіри не вживається в сучасній англійській мові. Так, в статті, присвяченій проблемі абортів серед темношкірих жінок, зустрічаємо і етнонім *African-American*, і *black*, напр.: *Nearly 40 percent of **black** pregnancies end in induced abortion, a rate far higher than for white or **Hispanic** women. “And I realized that **African-American** women just did not know the truth, they did not understand the truth about the abortion industry.”* (New York Times, Feb.27, 2010).

Для запобігання дискримінації людей за соціальним статусом слово *the poor* замінювалось на евфемізми *the needy, the ill-provided, the deprived, the socially deprived, the underprivileged, the disadvantaged* та *the low-income* [Томахин 1988, с. 113]. В сучасній періодиці популярності набув варіант *low-wage*, напр.: *Many **low-wage** employees of federal contractors receive Medicaid and food stamps, he said* (New York Times, Feb.28, 2010). Проте всупереч ідеям політичної коректності часто зустрічається слово *the poor*, напр.: *A toxic and highly addictive mixture of raw cocaine base cut with chemicals, glue, crushed glass and rat poison, **paco** is the curse of Argentina's urban **poor*** (Guardian, Feb.21, 2010).

В сучасній англомовній періодиці з метою уникнення дискримінації за віком замість слова *old* зустрічаємо вирази *senior citizens*, *mature people*, напр.: *After seeing my grandmother blossom with the right care, I realized that you don't have to be a medical professional to have a huge impact on a person's life, especially seniors. The more mature people greeted her and asked about her knitting and so forth* (New York Times, Feb.14, 2010).

Одним з проявів політичної коректності є запобігання аблеїзму – упередженого ставлення до осіб з різного роду фізичними та психічними недоліками. У мовленні ця тенденція виявляється у вживанні слів *differently abled*, *physically different* замість *cripple*, *invalid*; *speech impaired* замість *mute*, *developmentally disabled* замість *physically/mentally retarded*, напр.: *Among the 13,541 inmates released on parole in Michigan in 2009 was Scott W. Hankins, who had been accused by prosecutors of molesting other girls he had met at church, some of whom were developmentally disabled* (New York Times, March 5, 2010).

ПК спрямована на застосування людьми таких форм мовленнєвого вираження, які б не були образливими по відношенню до будь-яких верств населення. Проте введення мовленнєвих кодексів, редагування художніх текстів з метою виключення з них «некоректної лексики», певна дискримінація по відношенню до білого населення ніяк не можна назвати проявами толерантності, з якою прихильники ПК її ототожнюють [Тер-Минасова 2000, с. 223]. Критики ПК розглядають її як прояв цензури, що обмежує свободу слова людини, як форму політичного лицемірства [Wikipedia]. Як свідчать наведені нами приклади із сучасної англомовної преси, політично коректна лексика співіснує із виразами, які точніше називають поняття, однак можуть вважатись образливими та певною мірою упередженими. Отже, незважаючи на заміну виразів на позначення етнічних, гендерних, соціоекономічних ознак людей політично коректною лексикою, повне витіснення традиційних сталих виразів не відбулося.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у з'ясуванні особливостей функціонування політично коректної лексики в інших функціональних стилях англійської мови.

Література

- Конвенция* об охране и поощрении разнообразия форм культурного самовыражения // <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001429/142919r.pdf>.
Комлев Н.Г. Словарь иностранных слов. – М.: Эксмо-пресс, 1999. – 672 с.
Панин В.В. Политическая корректность как культурно-поведенческая и языковая категория: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20. – Тюмень, 2004. – 217 с.
Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, 2000. – 264 с.
Томахин Г.Д. Реалии-американизмы. – М.: Высшая школа, 1988. – 239 с.
Kantrowitz B., Wingert P. Getting Past the Gates // *Newsweek*. – 2003. – January 27. – P. 27-29.
Miller C., Swift K. Words and Women. – Anchor Books, NY, 1977. – 147 p.
Wikipedia http://ru.wikipedia.org/wiki/Политическая_корректность